

DE DUALE WERELDECONOMIE

Jos Smeehuijzen

Willem L.M. Adriaansen en J. George Waardenburg (samenstellers). *A Dual World Economy: Forty Years of Development Experience*, Groningen, Wolters-Noordhof, 1989. ISBN : 90 01 03081 5.

Naar aanleiding van het twintigjarig bestaan van het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering van de Erasmus Universiteit in 1988 heeft de jaarlijkse ontmoeting van de Vereniging voor Post-Keynesiaanse Economie in Rotterdam plaatsgevonden. Het thema van de conferentie was de 'duale' wereldeconomie. Men probeert vast te stellen hoe het mogelijk is dat, ondanks veertig jaar ontwikkelingservaring, de situatie van veel mensen in de Derde Wereld niet verbeterd is. Bovenstaande bundel bevat een aantal bijdragen die op deze conferentie gepresenteerd zijn.

De structuur van het boek is veelbelovend. Na een algehele inleiding worden in het eerste deel de ervaringen en toekomstverwachtingen op wereldschaal behandeld. In de twee volgende delen komt de situatie in respectievelijk de nieuwe industriële landen (NICs) en de minst ontwikkelde landen aan bod. Ieder deel begint met een discussiestuk; daarna volgen enkele reacties. Het nadeel van deze opzet is dat de kwaliteit van een deel in sterke mate afhangt van het niveau van het openingsstuk.

In de introductie van de bundel bieden de samenstellers samen met Servaas Storm een empirische basis voor onderzoek van verschillende aspecten van het ontwikkelingsproces vanaf 1950. Deze introductie fungeert vervolgens als raamwerk voor de discussie over de onderwerpen in de bundel. Voor het onderscheid van ontwikkelingspatronen op internationaal niveau worden de volgende drie elementen cruciaal geacht: de grootte van de bevolking van een land, de

openheid voor de internationale markt en de handelsorientatie (industriële of grondstoffenexporten).

De nationale aspecten worden vooral toegespitst op inkomensverdeling, werkgelegenheid, ontwikkelingsfinanciering en handelsstrategie. Als algemene conclusie kan gesteld worden dat de ontwikkelingslanden in de jaren vijftig en zestig teveel vertrouwd hebben op de gedachte dat ontwikkeling vanzelf zou volgen als er economische groei zou zijn: het trickle-down effect. De ervaringen na de jaren zestig hebben geleerd dat dit niet zo eenvoudig is: besparingen leiden niet per definitie tot groei terwijl gerichte ontwikkelingsstrategieën (zoals de stimulering van arbeidsintensieve produktiemethoden, het ontwikkelen van rurale programma's en landhervormingen) nodig zijn om economische groei te kunnen vertalen in een grotere inkomensgelijkheid en werkgelegenheid. Er wordt gesteld dat in veel ontwikkelingslanden naast economische ook politieke en sociale factoren oorzaken van ongelijkheid zijn. Dergelijke factoren kunnen een grote hindernis betekenen voor de economische vooruitgang. Een andere rem op de ontwikkeling wordt gevormd door de huidige slechte externe factoren. Terwijl de NICs in de jaren zestig door een gericht beleid geprofiteerd hebben van gunstige ontwikkelingen in de economieën van de industrielanden hebben de ontwikkelingslanden nu te maken met een stagnerende vraag naar hun grondstoffen en een verhoogde protectie van met name de EG-landen.

Hans Singer schetst de internationale ervaringen van ontwikkelingslanden in de laatste veertig jaar. Hij geeft een overzicht van internationaal ontwikkelingsbeleid en de ideeën erachter. Het nadeel van zijn betoog is dat het geen nieuwe gezichtspunten bevat en dat er geen empirische bronnen gegeven worden. Het artikel getuigt niettemin van kennis van zaken: het is duidelijk te merken dat Singer de gebeurtenissen van nabij heeft meegemaakt. Ontwikkeling wordt door hem als een leerproces gekenschetst, waarbij vele fouten gemaakt (kunnen) worden. Herstel hiervan kan, naar zijn mening, ertoe leiden dat ontwikkelingslanden een nieuwe stimulant krijgen. Als voorbeeld noemt hij onder andere het inzicht uit de jaren '50 dat groei en ontwikkeling gezien moet worden als een proces van *cumulative causation* niet meer veronachtzaamd mag worden. Groei is noodzakelijk voor ontwikkeling en andersom. Het huidige herstructureringsbeleid laat dit achterwege. Verder pleit Singer voor de installatie van een nieuwe internationale handelsorganisatie met grotere bevoegdheden dan het GATT.

In het commentaar van Sukhamoy Chakravarty wordt gesteld dat de huidige ontwikkelingsstrategieën een drietal beperkingen kennen: het negeren van de kwalitatieve veranderingen van groei, een te grote nadruk op hoeveelheden- in plaats van prijsaanpassingen en het feit dat technologische vernieuwing zonder

een institutionele ontwikkeling voldoende geacht wordt om een lange termijn ontwikkeling te garanderen.

Colin Bradford levert als enige een modelmatige bijdrage. Via een input/output wereldmodel worden de consequenties van verschillende handelsstrategieën op de wereldeconomie tot 1995 gesimuleerd. Bradford wijst er zelf terecht op dat het model onderhevig is aan een aantal beperkingen: financiële variabelen zijn (nog) niet opgenomen terwijl aanbodrestricties afwezig zijn. De NIC's nemen een prominente plaats in: van de vijftien handelsblokken waarin de wereldeconomie ingedeeld wordt bestaan er vijf uit NIC's. Twee hiervan omvatten landen in Oost-Azië (de eerste en tweede generatie NIC's), twee andere worden gevormd door landen uit het Mediterrane gebied (hier is een onderscheid gemaakt tussen EG-lidstaten en overige landen) terwijl het laatste blok bestaat uit de Latijns-Amerikaanse landen Brazilië, Argentinië en Mexico. De overige ontwikkelingslanden spelen slechts een passieve rol. De instrumentvariabelen in het model zijn de verwachte groei van het BBP, het importaandeel in het BBP en de importstrategie van ieder blok. Door deze te variëren kunnen verschillende strategieën gesimuleerd worden zoals b.v. de Europese integratie en een potentiële opening van de centrale plan economieën. Laatstgenoemde is, gezien de recente ontwikkelingen in de Sovjet-Unie en Oost-Europa nu natuurlijk zeer relevant. De belangrijkste conclusie is dat de huidige dualistische structuur van de wereldeconomie versterkt wordt indien de handelsstrategieën van de diverse blokken onveranderd blijven: de NIC's versterken hun positie terwijl de minst ontwikkelde landen niets te verwachten hebben van de wereldhandel.

De uitgevoerde exercitie is interessant en veelbelovend. Echter, het model heeft duidelijk nog geen definitieve vorm: De bereikte resultaten zijn gevoelig voor de vele vooronderstellingen die voor een simulatie gemaakt zijn.

De kritiek van **Ludo Cuyvers** en **Daniel van den Bulcke** op de bijdrage van Bradford heeft voornamelijk betrekking op het feit dat alleen de handel in goederen opgenomen is in het model. Beargumenteerd wordt dat de dienstensector in de NIC's zich zeer sterk ontwikkeld heeft. Daarnaast worden verschillende karakteristieken besproken van naar buiten gerichte exportstrategieën zoals die door de Aziatische NIC's gevolgd zijn. Hun conclusie is dat door de liberalisatie van kapitaalstromen de directe buitenlandse investeringen (hoewel relatief niet groot) een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de Aziatische NIC's gespeeld hebben. Tenslotte wordt de ontwikkeling van deze landen niet zonder meer duplicerbaar geacht voor andere potentiële NIC's.

Harmen Verbruggen is van mening dat er nog steeds weinig inzicht is in de economische mechanismen die geleid hebben tot het succes van de NIC's. Het is volgens hem wel duidelijk dat er geen algemeen beleidsrecept te formuleren is. Hierna wordt de exportgerichte strategie geanalyseerd. Voor het doorgeven van

produktiestimulansen uit de exportsector aan de overige sectoren is de factor arbeid cruciaal. Uit de ervaringen van de Aziatische NIC's kan een tweetal lessen getrokken worden. De eerste is dat de export van arbeidsintensieve industrieproducten een hogere inkomensgelijkheid bewerkstelligt. Een tweede les lijkt te zijn dat een exportgerichte strategie alleen geschikt is voor kleine landen met weinig natuurlijke hulpbronnen en een geringe beroepsbevolking.

Het laatste deel van de bundel behandelt de economische situatie in de minst ontwikkelde landen. Het discussiestuk van Moyo en Amin beperkt zich tot de Sub-Sahara Afrikaanse landen met de nadruk op de schulden crisis. Vanuit een marxistische visie wordt de huidige slechte economische situatie van die landen (als geheel) geëvalueerd. Deze wordt door de auteurs voornamelijk toegeschreven aan externe factoren. Deze analyse is in tegenspraak met het standaard IMF/Wereldbank-recept dat ervan uitgaat dat het binnenlands beleid aangepast moet worden. Moyo en Amin beargumenteren echter dat dit beleid bepaald wordt door die externe factoren. De IMF-strategie is teveel ingegeven door multinationale belangen en wordt sterk bekritiseerd op grond van het feit dat landen met een overschot op de betalingsbalans niet gedwongen kunnen worden hier maatregelen tegen te nemen. Als tegenwicht wordt het '*Lagos Plan of Action*' van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid uit 1980 herintroduceerd. De nadruk van dit plan ligt op Afrikaanse zelfstandigheid en bewustwording. De auteurs komen echter niet verder dan een aantal algemene aanbevelingen aangaande informele sector, collectieve produktievormen en zelfvoorzienendheid in de landbouw. Hoe deze moeten worden verwezenlijkt wordt niet aangegeven. Helaas is de analyse zeer algemeen (geen nadere uitsplitsing naar regio's) en beperkt zij zich tot de Afrikaanse landen.

Deze laatste omissie wordt gedeeltelijk aangevuld door de bijdrage van Lodewijk Berlage. In zijn reactie vergelijkt hij de Afrikaanse lage inkomenslanden met Bangla Desh en Nepal. Hij stelt dat de veranderingen in de wereldeconomie niet voldoende zijn om de verschillen in economische prestaties te verklaren. De Afrikaanse landen wordt in het algemeen verweten dat ze te laks gereageerd te hebben op nieuwe ontwikkelingen, daarnaast wordt erkend dat zij te maken hebben gehad met zeer negatieve externe omstandigheden. Beleidsinterventie moet volgens Berlage altijd in overeenstemming zijn met de regels van economisch gedrag die algemeen toepasbaar zijn in elke markteconomie.

Piet Terhal gaat nader in op de term Vierde Wereld. Deze benaming wordt door Moyo en Amin terloops gebruikt als synoniem voor de minst ontwikkelde landen. Zijn bijdrage is de meest interessante in dit deel van de bundel. De Vierde Wereld wordt door hem niet gerelateerd aan landen maar aan individuen. Zij die in een vicieuze cirkel van kwetsbaarheid zitten worden tot die groep gerekend. Economische ontwikkeling is geen voldoende voorwaarde om uit die vicieuze

cirkel te geraken. Zij kan zelfs het tegengestelde effect bereiken: dit kan namelijk leiden tot rurale verarming, ecologische achteruitgang en internationale afhankelijkheid. Terhal houdt dan ook een pleidooi voor een herdefinitie van economische vooruitgang. Als aanbevelingen voor het te voeren beleid worden drie types van verandering onderscheiden. In de eerste plaats moeten op korte termijn de lage inkomensgroepen sociaal beschermd worden door werkgelegenheidscreatie, kredietschema's, opleiding en ondersteuning etc. Ten tweede moet de economische ontwikkeling geherstructureerd worden zodat geen Vierde Wereld kan ontstaan. Als laatste punt stelt de auteur dat ervoor gezorgd moet worden dat de voorwaarden die kunnen leiden tot de totstandkoming van een Vierde Wereld voorkomen worden. Dit betekent dat men in de praktijk naar een nieuwe economische orde zou moeten gaan.

Doordat de diverse bijdragen te verschillend van structuur en analysemethode zijn is de bundel geen coherent geheel geworden. De samenstellers hebben niettemin een goede poging gedaan de diverse artikelen onder één noemer te brengen. De introductie behoort dan ook, samen met de artikelen van Bradford en Terhal, tot het beste deel van de bundel. De discussiestukken van Singer en Moyo/Amin geven een interessante analyse doch bevatten geen nieuwe elementen. Hoewel niet evenwichtig kan de bundel niettemin aangeraden worden voor geïnteresseerden in deze problematiek. Zij moeten dan wel de slechte drukwaliteit voor lief nemen.